

сурсів на виробництво життєвих благ. Він виражає товарні відносини окремих економічних суб'єктів, часткові економічні відносини. Межі вексельного обігу досить вузькі, бо кредит надається тільки тим діловим суб'єктам, платоспроможність яких не викликає сумніву. Поглиблення поділу праці і розширення ділових зв'язків економічних суб'єктів передбачає, що кредит потрібно надати будь-якій особі, що заслуговує довіри. На допомогу приходять банки, які враховують приватні векселі, а натомість емітують банкноти. Отже, банкнота як найрозвинутіша і досконаліша форма кредитних грошей виростає з вексельного обігу [2, ст. 64].

Історично кредитні гроші виростають з металевих обігу і спочатку є знаком золота і знаком кредиту. Вони стають додатковим елементом у платіжно-розрахунковому механізмі, основу якого становлять повноцінні гроші. Проте в середині XIX ст. у розвитку кредитних грошей відбуваються якісні зміни: випускають нерозмінні на золото банкноти, які уже не є знаком золота. Нерозмінна банкнота без посередників пов'язана з товарними відносинами економічних суб'єктів, а її усталеність забезпечує кредит. Нерозмінні банкноти багато в чому подібні до паперових грошей. Купівельна здатність таких банкнот залежить від їх кількості в обігу. Еволюція кредитних грошей вела до того, що банкнота поступово втрачала властивість бути знаком золота. Хоча обмін банкнот на золото неодноразово відновлювався, у другій половині XX ст. банкнота стала виключно знаком вартості. Отже, сучасні кредитні гроші безпосередньо без золота і срібла пов'язані з товарним обігом, є знаком товарних відносин. Матеріальною основою сучасного грошового обігу є первинні грошові зобов'язання (векселі). Вексель, з одного боку, опосередковує рух капітальної вартості і реального багатства, а з іншого, є носієм грошових відносин.

У грошовому обігу усіх країн панівним типом грошей стали нерозмінні кредитні гроші. Ці гроші мають своєрідну природу; сучасна банкнота є "гібридом" кредитних і паперових грошей. Така кредитно-паперова природа банкноти зумовлена особливостями здійснення товарних відносин у сучасних умовах. Демонетизація золота означала усунення із внутрішнього обігу класичних кредитних і паперових грошей, в основі циркулювання яких перебували повноцінні гроші.

Усунення золота із грошової системи, а водночас з цим класичних кредитних і паперових грошей, не скасувало закономірностей товарних відносин. У процесі розвитку національної економіки ще більше посилюється кредитний характер відтворення, зростає потреба у перенесенні строку платежів у купівлі-продажу товарів, а разом з тим і потреба у кредитних грошах.

Кредитний характер сучасних грошей знаходить свій вияв у докорінній зміні структури грошового обігу. Спостерігається надзвичайно швидке зростання ролі та значення безготівкового (кредитного) обороту щодо готівкового (касового). У США, наприклад, за 1960-1986 рр. частка готівки у загальному обсязі грошової маси скоротилась з 9,2 до 5,3 % [1, ст. 135].

Постійно відтворювані відносини боргової залежності між економічними суб'єктами означають, що боргові платіжні зобов'язання є кредитними

грошима з особливою суспільною властивістю безпосередньої обмінюваності на будь-яке інше благо. Проте сучасні гроші мають не просто кредитну, а паперово-кредитну природу. Річ у тім, що банкноти, випущені понад потребу у них товарообігу неминуче перетворюються на паперові гроші, які швидко знецінюються. Наявність кредитної складової у сучасних грошах надає стійкості грошовому обігу, слугує основою стабільності грошових систем, дає їм змогу виконувати грошові функції. Паперова складова сучасних грошей спричиняє нестабільність грошового обігу і внутрішню "ерозію" грошей, їх знецінення. Тільки врахуванням цих двох форм грошей можна пояснити дві протилежні обставини: чому сучасні гроші, з одного боку, можуть виконувати свої функції, а з іншого – інфляційно знецінюються.

Література

1. **Основи** економічної теорії. За редакцією академіка НАН України А.А. Чухна. – К.: Вища школа, 2001. – С. 112-123.
2. **Гриценко А.** Гроші: виникнення, сутність, функції та агрегати// Економіка України. – 1999, № 2.
3. **Панчишин С. М.** Вартісні відносини в умовах сучасного капіталізму. – Львів: Світ, 1990.
4. **Frederic S. Mishkin.** The Economics of Money, Banking, and Financial Markets. – Sixth Edition, 2001.

УДК: 351.746.1

Проф. І.М. Михасюк¹, д-р екон. наук – Львівський НУ ім. Ів. Франка

ДЕРЖАВА І ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА КРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Глобалізація – об'єктивний і незворотній процес, який необхідно регулювати, щоб увійти в Європейську і Світову спільноту з найменшими витратами. В протилежному випадку країна може втратити й державність.

Особливу увагу необхідно приділити фінансово-кредитній сфері, її внутрішнім і зовнішнім загрозам, зокрема питанням залежності реформування економіки від отримання іноземних кредитів та іншої закордонної допомоги. Фінансова система України, як і Польщі стає некерованою на користь приватних наддержавних капіталів. Це вимагає від держав посилення контролю за фінансовими ринками країн.

Ключові слова: економічна безпека, глобалізація, держава

Prof. Dr. Iv. Mykhasiuk – Ivan Franko NU of Lviv

A state and economic security of the country in the conditions of globalization

Globalization is objective and unreturning process which ought to be regulated to come into European and World community with least expenses. Otherwise the state may loose even its statesmanship.

Special attention must be paid to the financial credit sphere, its inner and external dangers, especially to the points of dependence of economic reforms on getting foreign credit and other assistance from abroad. Financial system in Ukraine, as in Poland, become

¹ академік АН Вищої школи України

unrulled for the benefit of private overstate capital. It demands to strengthen the government control over the financial markets of states.

Key words: economic, safety, globalization, state

Впровадження новітніх технологій та систем електронного зв'язку, розвиток світових комунікаційних мереж в умовах глобалізації звукує сферу державного контролю. За цих умов держава повинна залишатися саморегульовальним менеджером поступового переходу від адміністративного до економічного регулювання, інтегрування у світові економічні системи. Це потребує відповідних змін у напрямках і засобах економічної політики, підтримки розвитку потенційно пріоритетних високотехнологічних галузей. Інформаційна революція створила реальну можливість для різкого прискорення економічного, наукового, культурного розвитку народів, для об'єднання людства у співтовариство, яке усвідомлює свої інтереси. Водночас глобалізація може слугувати знаряддям поділу світу і посилення конфронтації. Це стосується, зокрема, економіки, де розвиток глобалізаційних процесів тісно пов'язаний з посиленням на світовому ринку конкурентної боротьби за контроль над природними ресурсами та інформаційним простором через використання найновіших технологій.

У кінцевому підсумку процеси глобалізації в економічній, інформаційній, культурній сферах йдуть паралельно з процесами національної ідентифікації. Адже відродження національної свідомості є захисною реакцією суспільства проти руйнівного впливу відцентрових сил, пов'язаних з глобалізацією.

Економічна безпека країни в умовах глобалізації передбачає захищеність інтересів держави та інших суб'єктів господарювання. Саме вона тісно пов'язана з іншими складовими економічної безпеки, від її рівня залежить інвестиційний клімат у державі. Зумовлена вона стабільністю грошово-кредитної, бюджетної та валютної систем, залежить від багатьох показників, найважливіші з яких такі: розподіл державного бюджету, стійкість банківської системи, національної валюти, стан зовнішньої та внутрішньої заборгованості, дефіцит платіжного балансу.

Глобалізація розширює можливості фінансових спекулянтів стосовно штучного створення світових кризових потоків. Будь-яка спроба регулювати світові фінансові ринки – від податку з обігу на зарубіжні валютні угоди до детального аналізу нових спекулятивних інвестиційних фондів – повинна бути глобальною. Бо якщо капіталісти усіх країн зможуть діяти в офшорних зонах поза демократичною звітністю, тоді демократизація національної економіки, політики і суспільства перебуватиме під постійною загрозою.

Інтеграція національних економік у світову систему посилює їх і робить більш відкритими. Водночас інтеграційні процеси в економіці, глобалізація фінансового ринку ведуть до "стирання" державних кордонів, послаблення суверенітету у фінансовій сфері, у якій приватний капітал має більше ресурсів, ніж центральні банки. А приватний капітал визначає ситуацію на світовому фінансовому ринку у більшості розвинутих країн світу. Внаслідок стихійних процесів глобалізації посилюються диспропорції у світовій еконо-

міці. Олігопольні структури не в стані регулювати стихійні процеси світового ринку, які набувають щораз непередбачуванішого характеру і вимушені спиратись на інститут держави, роль якого на міжнародному рівні зростає.

В умовах глобалізації фінансова система стає щораз більше проринковою, дерегульованою. Роль власників зростає, а їхня відповідальність перед суспільством послаблюється. Здає свої позиції некерований капітал окремих держав, у тім числі України, Польщі та ін. Отже, назріла потреба повернення до кейнсіанства – спрямованості на інвестиції як на двигун економіки і, відповідно, системи заходів, зокрема державних, які спонукають цей двигун працювати на повну силу, скеровувати фінансову систему на стимулювання ефективного функціонування її реального сектора, постійно контролювати фінанси і фінансові ринки країни. Йдеться про оптимальне поєднання конкуренції і співробітництва.

Стихійні ринкові процеси не вкладаються в наявні концепції ринкового регулювання, насамперед, у концепції монетаризму. У країні монетаризм, тобто залежність між грошовою масою, яка є в обігу, і динамікою номінального ВВП повинен бути стабільним і передбачуваним. За такої ситуації, впливаючи на обсяги цієї маси, уряд одержує інструментарій для забезпечення стійкого інфляційного зростання економіки. Проте глобалізація фінансового ринку призводить до порушення вказаної стабільності і передбачуваності, до фінансової кризи, а відміна режиму фіксованих валютних курсів веде до розмивання кордонів, насамперед, замкнутих національних просторів, стимулює експансію іноземного капіталу на національних фінансових ринках. Усе – це дає змогу спекулювати на зміні курсів валют. А посилення конкуренції на світовому ринку банківських послуг, зниження рентабельності банківських операцій і зменшення банківської маржі спонукатиме до переходу на дерегулювання сфери фінансової діяльності (зняття обмежень з розміру відсоткових ставок, зниження податків і комісійних зборів з фінансових трансакцій, відкриття іноземним банкам доступу на внутрішній фінансовий ринок, дозвіл конкурувати з банками страховим компаніям та іншим фінансовим інституціям тощо). Відповідно зняття контролю над валютними операціями зробило офшорні банки привабливими для відмивання "брудних грошей", на чому втрачають національні економіки.

Високорозвинені країни світу більше зацікавлені не у відтіканні капіталу з України, Польщі, а в інвестуванні його у модернізацію їхніх власних економік. А це передбачило б зростання замовлень на високотехнологічну продукцію, що її випускають ці країни.

У разі ухвалення будь-якого політичного рішення треба врахувати його міжнародні аспекти, в протилежному випадку це рішення виявиться невиконуваним. Отже, для вирішення внутрішніх проблем країни щораз частіше доцільно брати до уваги ініціативи на міжнародному рівні, скоординовані з наднаціональними організаціями, партнерами з інтеграції, провідними центрами світової економіки.

В Україні зберігається певна державна самостійність, проте здатність уряду регулювати фінансову систему, запроваджувати мінімальні соціальні

стандарту і керувати господарством кожного разу більше обмежені. Будь-які зміни в цьому напрямі неможливі поза міжнародними рамками. Однак, ці рамки не в силі контролювати світову фінансову систему, а реальну економіку розхитують фінансові спекуляції. Що говорити про українську, польську чи російську економіку, якщо американський, німецький чи японський уряди мають фінансові проблеми, зумовлені новими масштабами спекуляцій.

За умов глобалізації світ відчуває потребу в передбачуваних обмінних курсах, що відображають економічну реальність.

В Україні псевдоринкова система з засиллям олігархічних структур, що паразитують на фінансових спекуляціях, переливанням капіталу за кордон дає змогу іноземним компаніям захопити керівні позиції на вітчизняному внутрішньому ринку, здобувши контрольний пакет акцій підприємств, припинити їхнє функціонування. Паралельно відбувається відтік іноземного капіталу, зменшуються можливості імпорту.

Проте за таких умов головний розрахунок – все ж на іноземні кредити й інвестиції, на залучення великих зарубіжних транснаціональних корпорацій. Тільки вони можуть забезпечити потрібну фінансову підтримку, найновіші технології. З цією метою, зокрема для залучення іноземних інвестицій, потрібно створити певні правові та інституціональні умови всередині країни, які гарантують права й інтереси інвесторів, потрібна політична і соціальна стабільність. Не треба також забувати, що транснаціональні корпорації мають власні інтереси й уникають створювати собі конкурентів на світовому ринку.

Провідні західні інвестори почали купувати переважно не нові обладнання і технології, а нові концепції або засоби їх створення. В кожній економічно розвиненій країні світу, за своєю сутністю, відбулася цілкова гуманітарно-цивілізаційна перебудова, що остаточно вивела науку на перше місце індикатора, джерела і двигуна розвитку національної економіки.

В умовах глобалізації можливість втрати державних важелів посилюється. Щораз більше висіє тенденція до передавання державних функцій регулювання, зокрема валютно-фінансової сфери, на наддержавний рівень. Крім цього, розвиток процесів глобалізації підштовхує держави до більшої координації їхньої політики в галузі правового регулювання інформаційного простору, екології, боротьби з тероризмом, наркобізнесом і злочинністю.

Всередині країни за умов глобалізації суспільство відчуває переважання, викликані послабленням або розривом традиційних економічних і соціальних зв'язків, соціальними розмежуваннями, що потребує посилення ролі держави як гаранта соціальної стабільності, більш ефективнішої ролі держави в економічному житті.

Глобалізація, отже, спонукає державу коректувати свою економічну політику насамперед через підвищення науково-технічного потенціалу, інтелектуального і професійного рівня робочої сили, стимулювання розвитку інноваційної структури тощо. Адже чим вищий ступінь економічної і соціальної консолідації суспільства і чим повніше реалізуються його внутрішні ресурси, тим більше воно здатне використати переваги інтеграційних зв'язків.

Особливого значення у збереженні державності за умови стабілізації надають процесам регіоналізації (як економічному федералізму без політичного забарвлення). Йдеться про збереження раціонального використання ресурсного потенціалу регіону і вирішення на цих засадах соціально-економічних проблем населення, зменшення залежності регіонів від центру, поєднання інтересів держави і кожного регіону зокрема.

Високоєфективна стабільно орієнтована економіка усіх регіонів забезпечить високий рівень життя населення, мотивацію до трудової і підприємницької діяльності, умови рівноправного партнерства у світовому економічному співтоваристві.

Спираючись на свої стартові можливості, уряди слаборозвинутих країн мають змогу використати процеси глобалізації, економічної рівності. Зазначимо, що економічна рівність – це не рівність доходів і багатств, а рівність можливостей займатися будь-якою не забороненою діяльністю, хоча вона не передбачає однакової винагороди за різні види і результати праці. Адже природа наділила людей не однаковими творчими можливостями і, щоб всебічно їх розвивати, кожен повинен відчувати реальні плоди своєї праці, в тому числі у формі доходів, власності тощо. Неодноразова винагорода за результати діяльності зумовлена також і суспільним поділом праці. Отже, економічна рівність означає рівність можливостей, проте ніяк не рівність доходів і багатств.

Стратегічно важливо сприяти створенню мільйонів підприємств малого і середнього бізнесу, які дадуть нові робочі місця, як це зроблено у Польщі, де кількість таких підприємств збільшилася до 2,5 мільйона. Усі нині процвітаючі нові індустріальні країни пройшли трансформації за умов значної ролі у цьому процесі держави. Підтримка і захист внутрішнього конкурентоспроможного виробника, як це роблять у розвинутих країнах, повинна стати обов'язковою вимогою національної стратегії, зорієнтованої на вирішення проблем міжнародної економічної безпеки країни.

Відомо, що світові ціни – це програш дотованих галузей і одержувачів доходів. Проте, змінюючи швидкість реформування, держава може надати допомогу тим, хто її потребує, замінити тих, хто нехтує реформами і не бажає переучуватися. За таких умов більше гарантує успіх поступовість, ніж безоглядна ризикована гонка. Вибір шокового варіанту реформ для такої постсоціалістичної держави як Україна, не можна назвати вдалим. На відміну від Польщі, шок в Україні відбувається без терапії. Адже керівники державних підприємств, які пройшли жорстку школу держпланового диктату і міністерського контролю, не могли відреагувати на позбавлення їх опіки з боку центру переходом до раціональної ринкової поведінки. Тому плата виявилася надмірною через прагнення вдосконалити моментальний перехід із одного стану суспільства і економіки в інший (хаотичні неконтрольовані процеси перерозподілу доходів тощо).

Завдяки впровадженню новітніх технологій та систем електронного зв'язку розвиваються світові комунікаційні мережі, внаслідок чого звужується сфера державного контролю. Адже глобалізація – це виникнення форм

конкуренції, коли зростає кількість учасників світогосподарських зв'язків, які не мають визначеної державної належності.

Глобальні процеси загострюють конкурентну боротьбу, формують ґрунт для маніпулювання величезними фінансовими й інвестиційними ресурсами, що становить реальну загрозу для країн з низькими і середніми прибутками. Для захисту зовнішньоекономічної діяльності від світових кризових шоків потрібно, насамперед, за кошти державного бюджету створити резервний фонд захисту імпорту стратегічних товарів. В Україні до товарів (критичного асортименту) належать пально-мастильні матеріали, мінеральні добрива, засоби захисту рослин.

Запропоновано, зокрема, на 1 % девальвації національної валюти збільшувати суму зазначеного вище резервного фонду на 0,9 %.

У разі посиленого розмежування співтовариства на центр і периферію, яка є об'єктом глобалізаційних процесів, з'являється небезпека сповзання із напівпериферійної зони в глибоку периферію. А оскільки сьогодні вже, за своєю сутністю, порушена монополія центру на прийняття рішень, то головним є не допущення скочування в іншу крайність, а відшукування цивілізованих форм взаємодії центру і периферії.

Отже, на цьому етапі глобалізації потрібна сильна держава, яка може забезпечити порядок, соціальну справедливість і захистити національні інтереси країни у світі.

Економічної безпеки України можна досягти за умови економічної рівноваги у державі. Рівновагою вважається таке становище населення країни, за якого забезпечується його нормальні умови буття і праці. А це залежить від наявності достатньої кількості основних ресурсів, сталості фінансово-кредитної і грошової системи, дієвості правоохоронної системи, готовності війська до захисту держави, надійності й ефективності системи самоврядування та державного управління.

Економічна нестабільність зумовлює порушення економічної рівноваги, а це може спричинити втрату суверенності або державності.

Рівень економічної безпеки можна знизити, якщо послабити залежність економіки від зовнішньоекономічних чинників. Для України така залежність виє передусім, у потребі ввезення головної частки енергоносіїв із Російської Федерації і в труднощах налагодження дієвих зв'язків із альтернативними постачальниками, особливо нафти і газу.

Який найбільш реальний можливий сценарій подальшої глобалізації на захід від України? Тут по осі Балто-Чорномор'я складеться об'єднана Європа. Вона, очевидно, буде представлена єдиними міжнародними організаціями в різних аспектах і вимірах. В економічному вимірі – це буде ЄС, у військовому – НАТО, у політичному – Європарламент. На той час уже функціонуватиме всюди єдина європейська валюта – Євро.

У цьому періоді відносини між Україною і Польщею повинні перейти в площину рівноправного партнерства і системної співпраці. Україно-польське співробітництво повинно сприяти формуванню інтегральної системи Північ-Південь, Захід-Схід.

Оскільки Польща сьогодні є елементом НАТО, то співпрацю між нашими країнами у військовій сфері можна розглядати як співробітництво зі структурами НАТО.

Доцільно зняти всі перепони в україно-польських економічних відносинах. Ідеться про створення спільних банків, спільних підприємств, спільної транспортної інфраструктури і прикордонних зон вільної торгівлі, єдиних систем співпраці на рівні муніципалітетів тощо.

Водночас як би не розвивалась ситуація в Росії, Україні треба посилити східний кордон. А ситуація у цій країні буде або демократичною, або тоталітарною. В разі повернення на шлях диктатури Росія має шанс загасити полум'я міжетнічних воєн, передусім, на Кавказі. Однак, тоді прагнутиме експансії. В цій ситуації нам потрібні нормальні у світовому розумінні кордони на сході і на півночі, а крім кордонів – членство в НАТО.

Якщо ситуація в Росії повернеться в бік демократичного розвитку, то кавказький казан кипітиме десятиліттями, і, отже, біженці будуть перетинати незахищені кордони сходу й півночі України так, як це роблять нині. А це означає, що кордон в усіх випадках потрібно облаштовувати за європейськими стандартами.

Література

1. **Безпека** економічних трансформацій. Під ред. Я.А. Жаліла. – К.: НІ СД: "Альтер-прес", 2000.
2. **Zabielski Kazimierz.** Finanse Miendzynarodowe. Wydawnictwo Naukowe PWN Warszawa 1999.
3. **Ruminski Michal.** Wolnosc przeplywu kapitalu we Wspolnocie Europejskiej. Wydawnictwo INFOR Warszawa 2000.
4. **Олексі Юзеф.** Польща в Європейській політиці напередодні ХХІ століття// Економічний часопис – 2000, 9.
5. **Яковець Ю.** Глобальні тенденції соціокультурної динаміки і перспективи взаємодії цивілізації у ХХІ ст.// Економіка України. 2000, № 3.

УДК: 334.722:330.342.14 (477)

Проф. С.К. Реверчук, д-р екон. наук –
Львівський НУ ім. Ів. Франка

БІЗНЕСМОЛОГІЯ: РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІКО-ІНСТИТУЦІЙНИХ ЧИННИКІВ У РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОГО МАЛОГО БІЗНЕСУ (НА ПРИКЛАДІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ФЕДЕРАЛЬНОЇ ЗЕМЛІ БАВАРІЇ)

Розглядаються економіко-інституційні чинники розвитку малого бізнесу в регіоні. Зроблено порівняльний аналіз економіко-інституційних умов розвитку малого бізнесу на Львівщині та Федеральній землі Баварії. Акцентується увага на необхідності використання баварського досвіду щодо підтримки малих підприємств у Львівському регіоні.

Ключові слова: бізнесмологія, економіко-інституційні чинники, підтримка малих підприємств, міттельштанд.